

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 1, 2013

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 33(477)

М. П. Денисенко,

д. е. н., професор, професор кафедри економіки, обліку і аудиту
Київського національного університету технологій та дизайну

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються стан та проблеми інвестиційно-інноваційного забезпечення економічного розвитку України, обґрунтовується необхідність довгострокового стратегічного планування розвитку економіки.

This article describes the status and problems of investment and innovation to ensure the economic development of Ukraine, the necessity of long-term strategic planning of economic development.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інвестиційна діяльність, економічний розвиток, стратегія соціально-економічного розвитку.

Keywords: innovation, investment, economic development strategy of socio-economic development.

Постановка проблеми. На сьогодні стала майже аксіомою теза про соціальну значущість інноваційної діяльності, її визначальний вплив на рівень і темпи розвитку країни. В короткостроковому періоді зrealізувати масштабні капіталомісткі проекти окремим суб'єктам господарювання неможливо. Як свідчить досвід успішних країн, однією з умов технологічного ривку є використання програмно-цільового підходу. При цьому досягати інтеграції інноваційної, інвестиційної, наукової, науково-технічної діяльності з метою забезпечення їх комплексного впливу на економіку можливо лише шляхом стратегічного планування змін, з обов'язковою формалізацією цілей, напрямів і пріоритетів інноваційної політики у загальнонаціональній стратегії соціально-економічного розвитку на довгостроковий період.

Вітчизняна практика стратегічного планування на макрорівні свідчить про надання переваги розробленню окремих стратегій розвитку видів і сфер діяльності (енергетична стратегія, державна стратегія регіонального розвитку, національна стратегія розвитку інформаційного суспільства тощо), які сукупно не утворюють науково обґрунтованої системи довгострокових цілей соціально-економічного розвитку держави, пріоритетів, заходів економічної політики, що узгоджені із поточними та перспективними ресурсами, необхідними для їх реалізації.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питанням механізмів активізації інвестиційно-інноваційної процесів присвячено цілий ряд досліджень українських та зарубіжних учених, таких як О.І. Амоша, Ю.М. Бажал, П.Ю. Бельський, Д.П. Богиня, Л.М. Борщ, В.М.Гець, В.І. Голіков, М.І. Долішній, М.М. Єрмошенко, М.З. Згуровський, Б.С. Кваснюк, І.І. Лукінов, В.І. Мунтян, М. Портер, М.І. Прокопенко, Р. Фатхутдінов, Л.І. Федулова, Ф. Хедоурі, Б.І. Холод, О.Ю. Чубукова, М.Г. Чумаченко, І.Б. Швець та інші. Але, незважаючи на значну кількість досліджень, наукових праць та публікацій вітчизняних та зарубіжних учених із зазначеної проблеми, завдання реалізації системного підходу до інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України залишається актуальним.

Метою статті є визначення перспектив розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні за умов довгострокового стратегічного планування соціально-економічного розвитку держави.

Виклад основного матеріалу. В липні 2010 року на продовження Лісабонської стратегії ЄС була схвалена стратегія «Європа-2020», зі створення робочих міст та підтримання економічного зростання, що передбачає економічні і соціальні реформи, з врахуванням екологічних обмежень. Для реалізації цілей стратегії Європейська комісія розробила 7 ініціатив, в межах яких ЄС та національні уряди повинні координувати свої дії. Одна з цих ініціатив, що має назву «Союз інновацій», передбачає нарощування інвестицій в дослідження та інновації для скорочення розриву з США та Японією в цій сфері, та збереження переваги, порівняно із Китаєм, Індією, Бразилією. Нова інвестиційна програма «Горизонт-2020» з бюджетом 80 млрд. євро, спрямована на підтримку досліджень та інновацій, об'єднала всі види фінансової підтримки в ЄС.

В новій стратегії чітко простежується спроба виправити всі прорахунки Лісабонської стратегії. Зокрема Європейська Рада зайняла сильну керівну позицію відносно процесу виконання поставлених стратегічних цілей, а політика реформ в країнах-учасниках тепер поставлена в ЄС стала більш контрольованою.

Не можна не погодитися із тезою, що заняття деяких ніш у міжнародному поділі праці, отже, і розвиток потенційно перспективних заділів у системі господарювання мають очевидні обмеження, пов'язані, зокрема, з рівнем початкових інвестицій [1, С. 27]. Економіці України за 20 років незалежності не вдалося повернутися за обсягами інвестицій в основний капітал на рівень 1990 року (рис. 1).

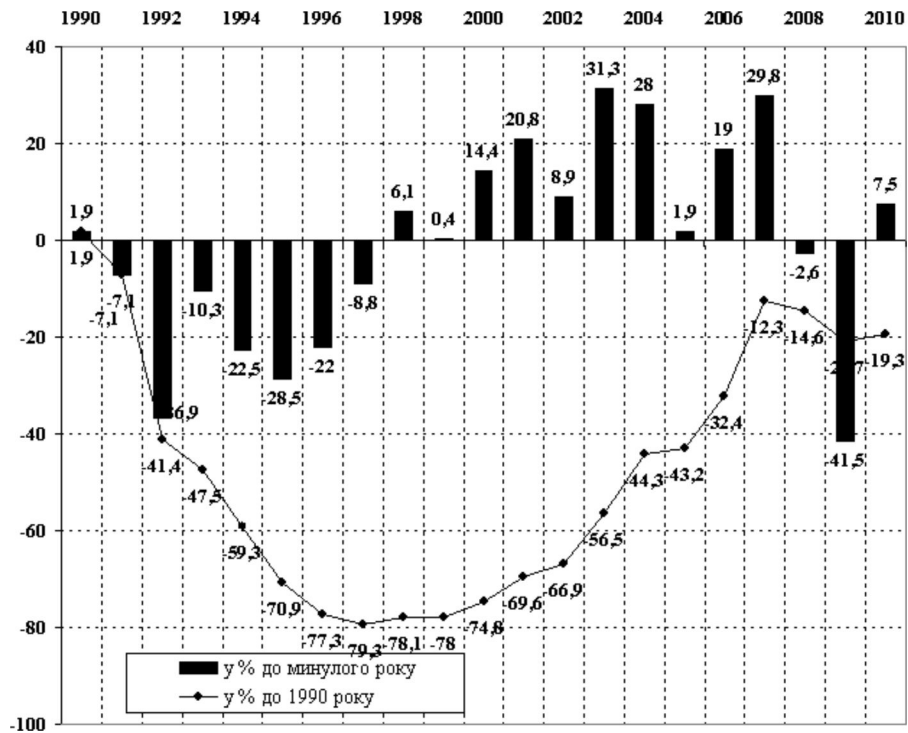

Рис. 1. Приріст (+), зниження (-) обсягів інвестицій в основний капітал у 1990–2010 рр., %

Зростання української економіки у передкризовий період, що визначалося сукупною дією сприятливих чинників і внутрішнього, і зовнішнього походження, відбувалося на відновлювальній основі, не супроводжувалося критично необхідними прогресивними структурними змінами й технологічною модернізацією. Критичним чинником відтворювального процесу української економіки є їх технічний стан. Ступінь зношеності основних засобів невпинно зростає, досягнувши 74,9 % у 2010 р. (рис. 2).

Низький рівень наукоємності вітчизняного виробництва визначається не тільки дефіцитом грошей або браком стимулів і пільг. Фундаментальне значення має структура економіки. В українській економіці домінують низькотехнологічні галузі виробництва, які природно відносяться до малонаукоємних галузей: добувна і паливна – 0,8–1%; харчова, легка промисловість, агропромисловість – 1,2%. У цілому в Україні домінує відтворення виробництва 3-го технологічного укладу (гірнична металургія, залізничний транспорт, багатотоннажна неорганічна хімія та ін.). Відповідно майже 95% вітчизняної продукції належить до виробництв 3-го та 4-го технологічних укладів. Зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7–1%.

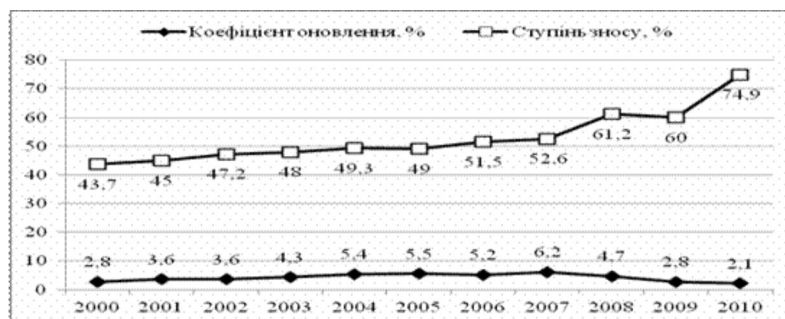

Рис. 2. Динаміка показників оновлення та зносу основних засобів в Україні у 2000–2010 рр., %.

Найбільш інформативну оцінку стану інноваційного розвитку України в розрізі ключових факторів, що його визначають, отримано на основі використання індикаторів Європейського інноваційного табло, які включають п'ять груп індикаторів: «рушійні сили інновацій», «створення нових знань», «інновації та підприємництво», «індикатори застосування інновацій», «інтелектуальна власність». Для об'єктивної оцінки стану інноваційного розвитку України важливе значення має визначення її відносної позиції в рамках країн ЄС за допомогою Європейського інноваційного індексу, Європейського інноваційного табло (ЄІТ).

Ранжування країн на основі цього комплексного індикатора інноваційного розвитку має цінність в тому плані, що цей показник визначає, наскільки економічне зростання країни базується на інноваціях. Причому інновації в термінах ЄІТ розуміються в більш широкому контексті, ніж просто технологічні нововведення. Окрім досліджень, розробок, технологій, вони включають показники технологічних дифузій, показники поширення нових знань і ступінь використання інформаційних технологій.

За ЄІТ Україна знаходиться в останній за рівнем інновативності четвертій групі – «країни, що рухаються навздогін» зі значенням індексу 0,23. Цю групу складають: Угорщина – 0,24, Росія – 0,23, Україна – 0,23, Латвія – 0,22, Польща – 0,21, Хорватія, Греція – 0,20, Болгарія – 0,19, Румунія – 0,16, Туреччина – 0,08. У порівнянні з іншими країнами ЄС відставання України становить: від «країн-лідерів» – приблизно у 3 рази (Швеція – 0,68), від «країн-послідовників» – 2 рази (Великобританія – 0,48), від країн «помірні інноватори» – 1,6 рази (Норвегія – 0,35) [2].

З наведених даних видно, що переміщення України сходянками інноваційного розвитку вимагатиме величезних зусиль, ресурсів, політичної волі і високої мобілізованості суспільства. Проте для окремих секторів вітчизняної економіки ці зусилля мають бути ще більшими, ніж в цілому по всій економіці.

Сучасний досвід розвинутих країн свідчить, що багато ключових галузевих науково-технологічних проблем не можливо розв'язати лише концентрацією ресурсів, які не можуть замінити роки «революційних» розробок, а також винаходів у суміжних галузях знань. Крім того, не завжди приток значних ресурсів в «проблемні» науково-технологічні галузі гарантує отримання запланованих результатів. Нові задачі потребують, як правило, створення великих державних лабораторій та корпоративних науково-технологічних центрів, формування регіональних та галузевих кластерів, які інтегрують зусилля вчених й інженерів, виробничі потужності, фінансовий і торговий капітал. Без цих умов державна інноваційна політика залишається недієздатною.

Інноваційні проекти, зважаючи на свою природу, мають високу частку невизначеності: оцінити ймовірність успіху на ранніх етапах украй складно. З боку держави, вибір найбільш перспективних інноваційних проектів ускладнюється ще й відсутністю у бюрократичного апарату необхідних інвестиційних навичок, відповідних систем мотивації та контролю. У результаті держава часто не в змозі вибрати оптимальні з погляду суспільного добробуту проекти, що призводить до цілого ряду негативних наслідків. По-перше, реалізовані за допомогою державної підтримки проекти не окупаються – обмежені ресурси витрачаються марно. По-друге, наявність високої частки суб'єктивності в ухваленні рішень щодо того, який проект фінансувати, призводить до перекручування економічних стимулів: стає більш важливим продати проект державі, чим створити затребуваний на ринку продукт. Успішні кінцеві продукти можуть створюватися бізнесом тільки в умовах конкурентної боротьби. Для того, щоб інновації давали найбільший ефект, вони повинні мати масовий і органічний характер, точкове стимулювання окремих проектів такого ефекту дати не спроможне. Державне фінансування призведе до перекручування ринкових стимулів і марної витрати грошей платників податків.

Провідні позиції у фінансовому забезпеченні інноваційної діяльності в ЄС належать банківському кредитуванню. Пояснюється така ситуація, по-перше, роллю банків у економічному житті країни; по-друге, посиленням фінансової конкуренції банків на відповідних ринкових сегментах; по-третє, тим, що європейські

комерційні банки здійснюють оперативне переміщення ресурсів між галузями, надаючи високоліквідні ресурси (грошові кошти) потенційним інвесторам. В Україні банківське кредитування інноваційної діяльності вкрай обмежене, близько 80% інноваційних витрат становлять власні кошти підприємств (табл. 1).

В політекономічному контексті потреба цілеспрямованого державного регулювання та стимулювання інноваційних процесів пояснюється через концепцію ринкових екстерналій. Оскільки інновація є носієм синергетичного ефекту, наслідки її реалізації споживаються не лише її безпосереднім виконавцем-інноватором, а, в тій чи іншій мірі, всіма членами суспільства (у вигляді технічного та соціального прогресу). Завдання державної інноваційної політики полягає в тому, щоб забезпечити інтерналізацію цієї економічної екстерналії. Тобто компенсувати інноваторам ефект, який інновації здійснюють для суспільства в цілому. Така компенсація може набувати вигляду як прямого надання фінансових ресурсів через систему пільгового кредитування, оподаткування, митного обкладення, грантів тощо, так і непрямого – через надання повністю чи частково безоплатних послуг в інфраструктурній, інформаційній, правовій та інших сферах.

Таблиця 1. Розподіл обсягу фінансування наукових та науково-технічних робіт за джерелами в 2000–2010 рр.

	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
млн.грн.					
2000	1757	1399,3	7,7	133,1	217
2001	1971	1654	55,8	58,5	203,1
2002	3014	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3060	2148,4	93,0	130	688,4
2004	4535	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5752	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10851	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994	7264	336,9	115,4	4277,9
2009	7950	5169,4	127	1512,9	1140,6
2010	8046	4775,2	87	2411,4	771,9

Індустріально розвинуті країни, маючи міцну базу наукових досліджень та відпрацьовану систему доведення їх результатів до стадії комерціалізації, реалізують на світових ринках найновіше обладнання і товари кращої якості, а за рахунок високої доданої вартості встигають оновити свою технологічну базу і налагодити випуск товарів наступного покоління до того часу, поки економіки інших країн світу досягнуть таких високих стандартів. Завдяки цьому вони підтримують свої лідерські позиції у розвитку і впровадженні передових технологій.

Інші країни вимушені або тиражувати морально застарілі виробничі потужності, отримуючи від цього мінімальний прибуток, або задовольнятися сферами діяльності, які не потребують високих технологій (сільське господарство, видобувна промисловість), де ціни на продукцію і додана вартість відносно не високі.

Україна, маючи значний доробок з розвитку новітніх технологій, не в змозі забезпечити їх впровадження в масштабах, достатніх для істотного зниження енергоємності, ресурсоємності ВВП та забруднення довкілля. Основний чинник – відсутність дієвої системи комерціалізації і трансферу технологій (ТТ), у тому числі ринкової мотивації науковців до впровадження результатів наукових досліджень у виробництво (яка мала прийти на заміну колишній радянській системі галузевої науки) [3, С. 81].

Така ситуація зумовлена недосконалістю інституційно-правового забезпечення структурних трансформацій економіки України в частині:

– відсутності в країні єдиної довгострокової стратегії структурної перебудови із чітко сформованим баченням майбутніх структурних орієнтирів дієвої науково-технологічної політики;

– недосконале та нестійке нормативно-правове забезпечення економічного розвитку;

– перманентна перебудова механізмів і зміна інструментів регулювання економічних процесів;

– постійна трансформація та незбалансованість системи державних інституцій, відповідальних за проведення реформ;

– відсутність ефективної системи забезпечення виконання норм чинного законодавства [4, С. 58].

Урядовці намагаються покращити ситуацію, продукуючи низку нормативно-правових актів, спрямованих на активізацію інноваційної діяльності та покращення інвестиційного клімату в країні. Зокрема було схвалено Закон «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», за яким стратегічними пріоритетними напрямами на 2011-2021 роки визначено:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоєфективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки [5].

Такий перелік пріоритетів не викликає заперечень, але ймовірність активізації досліджень і розробок після його визначення залежатиме від наявності інструментів практичної реалізації конкретних проектів.

Висновки і пропозиції

Наростання диспропорційності і нерівномірності світогосподарського розвитку, диференціація у рівнях розвитку країн внаслідок посилення нееквівалентності міжкраїнного обміну, свідоме обмеження країнами-технологічними лідерами дифузії технологічних здобутків та загострення конкурентної боротьби за фактори виробництва і розподіл світових ринків є об'єктивними реаліями сьогодення. Здобутки і прогалини глобалізації диференційовано екстраполюються на національне підґрунтя в залежності від рівня конкурентоспроможності і стійкості національних економік, що визначається ефективністю державного менеджменту.

Проблема досягнення стійкого зростання економіки України вимагає активізації інноваційно-інвестиційних процесів, переорієнтації з поточного управління і регулювання на довгострокове стратегічне планування. Як свідчить вітчизняна практика, розроблення стратегій розвитку окремих видів і сфер діяльності не забезпечує їх збалансованості за ресурсами, часом, пріоритетами. Тому необхідно розробити комплексну стратегію соціально-економічного розвитку України на довгостроковий період

Список використаних джерел

1. Шедляков В. Трансформації конкурентоспроможності системи господарювання під впливом змін у міжнародному поділі праці/ В. Шедляков// Економіка України. – 2012. – №7(608). – С. 26-35.

2. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]// режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosvitii/control/uk/publish/article?art_id=47920&cat_id=46017&showHidden=1

3. Мусіна Л.А. Формування та реалізація державної політики сприяння розвитку інноваційних виробництв і технологій/ Л.А. Мусіна// Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. – К.: НДІЕ, 2012. – № 5(132). – С. 78-82.

4. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки/ А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.]. – К.: НІСД, 2012. – 104 с.

5. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012. – № 19-20.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2013р.